



ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์วิเคราะห์เทป ข้อมูลดาวเทียมสำรวจทรัพยากรนั้น ได้มีการศึกษาถึงลักษณะการจัดข้อมูลในเทปเพื่อความต้องการในการเขียนโปรแกรมสั่งเครื่องคอมพิวเตอร์ให้วิเคราะห์ข้อมูลตามต้องการ

ลักษณะและการจัดข้อมูลในเทป

ลักษณะและการจัดข้อมูลในเทปนั้น สามารถแบ่งออกตามประเภทของข้อมูลได้

3 ประเภท ดังนี้

1. ID RECORD

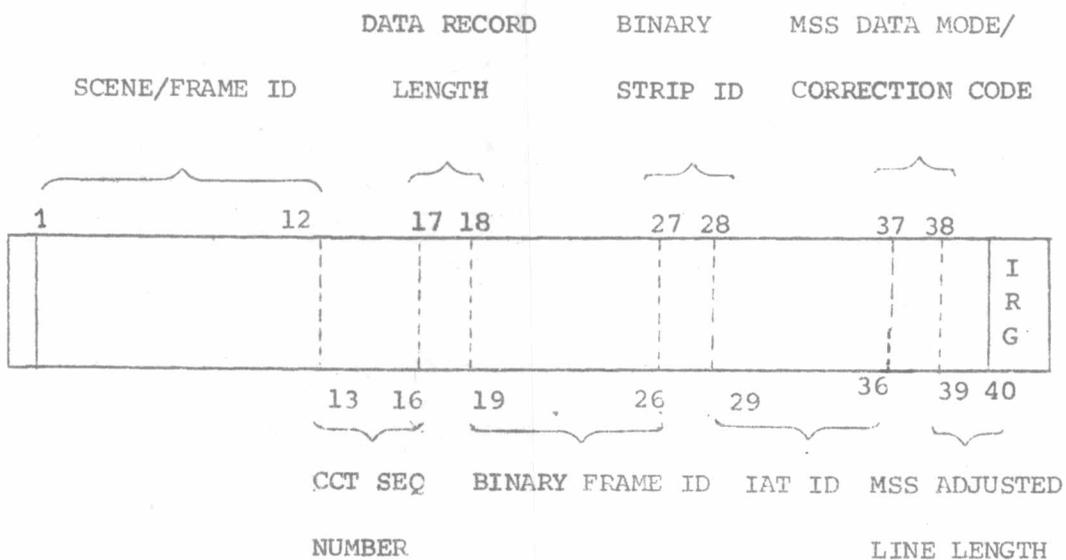
หรือที่เรียกว่า HEADER RECORD เป็นข้อมูลส่วนแรกของเทปแต่ละ strip¹ มีข้อมูลดังกล่าวอยู่ 40 bytes ซึ่งเป็นข้อมูลแบบ binary และ EBCDIC รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูล ID RECORD มีดังนี้คือ

- byte ที่ 1-12 Scene/Frame ID จะอยู่ในรูปของจำนวนวันนับตั้งแต่ดาวเทียมเริ่มเข้าสู่วงโคจร จนถึงวันที่ถ่ายภาพ
- " 13-16 Tape Sequencing Number เช่น เทป 1 of 4 (strip ที่ 1) เทป 2 of 4 (strip ที่ 2)
- " 17-18 Data Record Length
- " 19-26 Binary Frame ID ก็คือ Scene/Frame ID ที่เป็น binary

¹พื้นที่ภาพถ่ายแต่ละภาพเท่ากับ 185 x 185 ตร.กม. จะแบ่งความยาวออกเป็น 4 ส่วนเท่า ๆ กันคือ 46.5 x 185 ตร.กม. แต่ละส่วนนี้เรียกว่า Strip และการบันทึกข้อมูลลงเทปจะบันทึกทีละ Strip เรียงกันไป

- byte ที่ 27-28 Binary Strip ID
- " 29-36 Image Anotation Tape (IAT) ID
- " 37-38 MSS Data Mode/Correction Code มีรหัสทั้งหมด 16 bits มีค่า
เป็น 0 หรือ 1 เพื่อบอกลักษณะของข้อมูล เช่น เป็นข้อมูลแบบ decompress
หรือไม่ มี line length adjustment หรือไม่
- " 39-40 MSS Adjusted Line Length

รายละเอียดการเรียงลำดับข้อมูลเหล่านี้แสดงได้ในรูปที่ 3



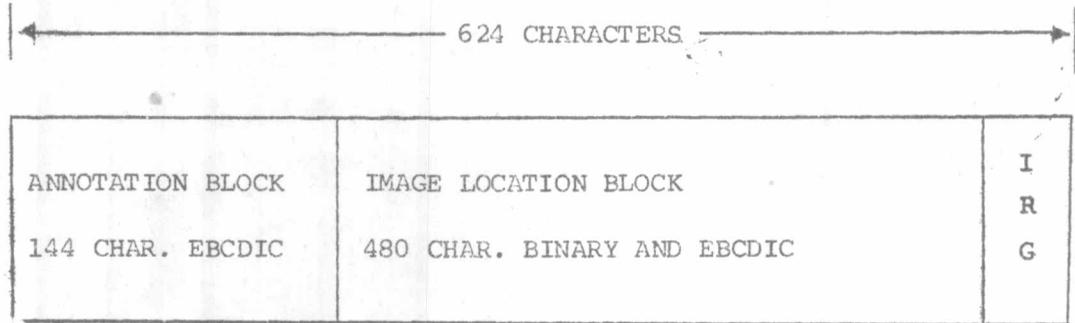
รูปที่ 3 ลำดับข้อมูลต่าง ๆ ใน ID RECORD

2. ANNOTATION RECORD

เป็นข้อมูลส่วนที่สองของแต่ละ strip มีข้อมูลดังกล่าวอยู่ 624 ตัวอักษร
(ดังรูปที่ 4) 144 ตัวอักษรแรกเรียกว่า Annotation Block เป็นข้อมูลแบบ EBCDIC
ทั้งหมด ข้อมูลนี้จะบอกให้ทราบเกี่ยวกับภาพถ่ายแต่ละภาพ เช่น วันที่ที่ถ่ายภาพ Format

Center (จะบอกตำแหน่งของเส้นรุ้ง เส้นแวง ที่เป็นศูนย์กลางของภาพ) Nadir (ระยะตั้งฉากจากจุดสัง เกตถึงดาวเทียม) Sun Elevation (มุมเงยของดวงอาทิตย์) Sun Azimuth (มุมตามแนวราบของดวงอาทิตย์)

ส่วนที่เหลืออีก 480 ตัวอักษร เป็น Image Location Block ข้อมูลส่วนนี้มีทั้งแบบ binary และ EBCDIC ซึ่งให้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับภาพ เช่น Tick Mark Location



รูปที่ 4 ข้อมูลใน ANNOTATION BLOCK

3. VIDEO DATA RECORD

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับภาพที่ถ่ายทั้งหมด ซึ่งเป็นข้อมูลที่ปรับให้เป็นตัวเลขเรียบร้อยแล้ว โดยที่ค่าแต่ละจุดจะแทนค่าความเข้มแสง ซึ่งมีค่าตั้งแต่ 0 - 63 (ถ้าเป็นข้อมูลแบบ linear) หรือตั้งแต่ 0 - 127 (ถ้าข้อมูลเป็นแบบ decompressed)

การบันทึกข้อมูลส่วนนี้ลงใน CCT จะบันทึกทีละแถวทั้ง 4 แถว โดยเรียงข้อมูลแต่ละแถวทีละ 2 จุด จุดละ 1 byte ดังนี้

Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	ฯลฯ
Chan A	Chan A	Chan B	Chan B	Chan C	Chan C	Chan D	Chan D	
1 byte	1 byte	1 byte	1 byte	1 byte	1 byte	1 byte	1 byte	

ข้อมูลของภาพหนึ่ง ๆ จะมีความกว้าง 3000 - 3450 bytes และมีความยาว 2340 scan lines และจะแบ่งข้อมูลแต่ละภาพของแต่ละแบนด์ออกเป็น 4 ส่วน (strip) แล้วบันทึกข้อมูลเรียงกันไปทีละ Strip (ดูรูปที่ 5)

ถ้าเป็นเทป 7 track จะบันทึกข้อมูลได้ม้วนละ strip

" 9 track 800 bpi บันทึกข้อมูลได้ม้วนละ 2 strips

" 9 track 1600 bpi บันทึกข้อมูลทั้ง 4 strips ในม้วนเดียวกัน

ลักษณะการจัดข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ จะไม่สะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรง จำต้องจัดเรียงข้อมูลใหม่เสียก่อน (ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป) จึงจะนำไปใช้งานต่อไปได้

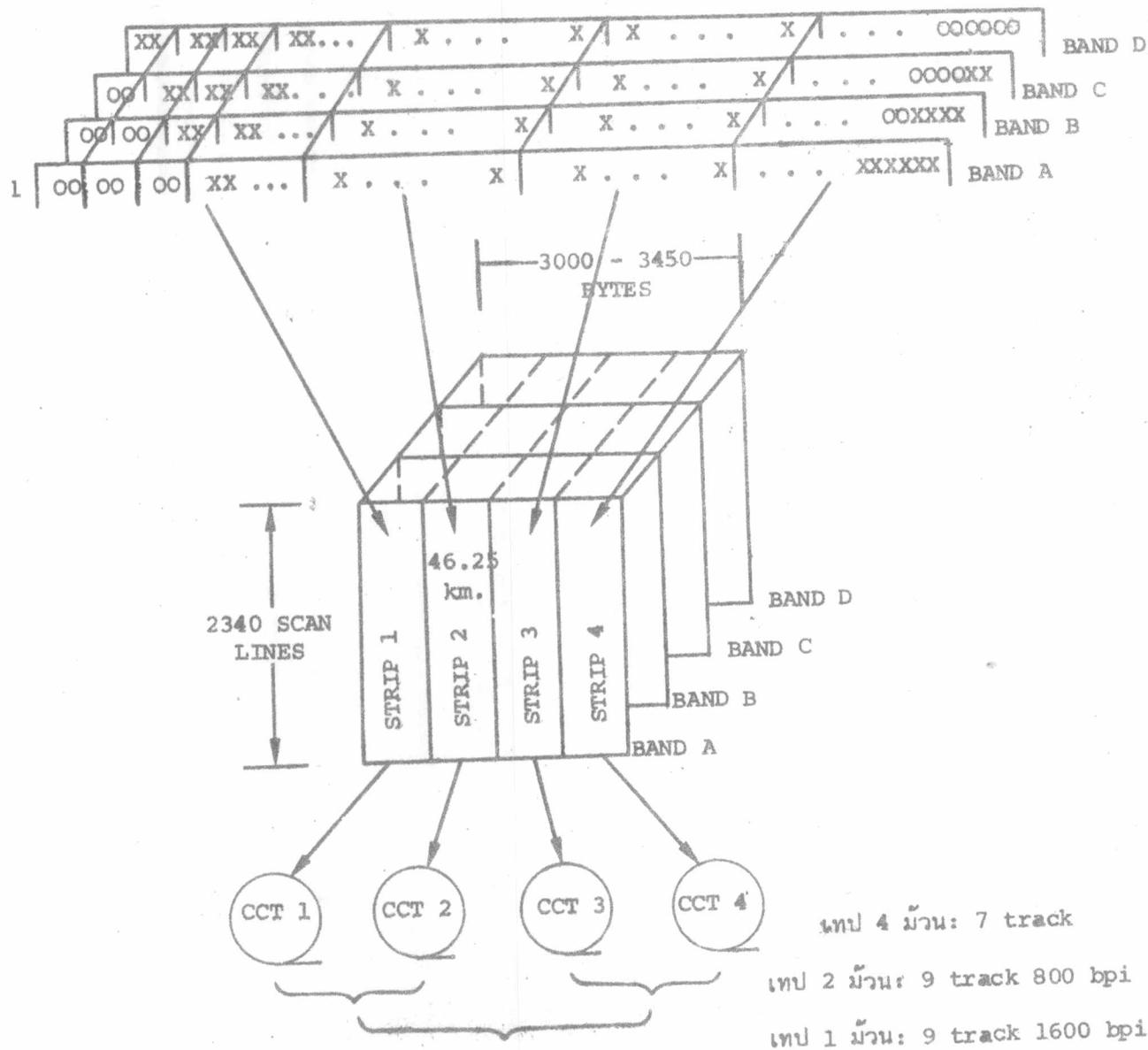
ขั้นตอนการวิเคราะห์และดำเนินการวิจัย

เนื่องจากในประเทศไทยการศึกษาและวิเคราะห์เทปข้อมูลดาวเทียมยังเป็นของใหม่ ดังนั้นในการวิเคราะห์จึงได้นำเอาหลักและแนวทางจากต่างประเทศมาดัดแปลงแก้ไข เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานในเมืองไทย โดยในช่วงปีที่ผ่านมาได้มีการศึกษาและพัฒนา LIGMALS package ซึ่งเป็น package ที่ใช้งานได้ง่ายและสะดวก และเหมาะกับเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดเล็ก และในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็ได้อาศัยแนวทางของ LIGMALS package เป็นรากฐานในการพัฒนา และดัดแปลงแก้ไข ให้เหมาะสมกับงานในวิทยานิพนธ์นี้

ขั้นตอนในการวิเคราะห์และดำเนินงานวิจัยมีดังนี้คือ

1. จัดเรียงข้อมูลใหม่ (Reformatting)

เป็นขั้นตอนการเตรียมข้อมูลใน CCT ให้พร้อมที่จะนำมาใช้งาน



รูปที่ 5 ระบบการเก็บข้อมูลของเครื่องบันทึกภาพใน CCT

¹X คือ video data

O คือ registration fell characters ซึ่งจะบอกให้ทราบว่าเป็นแถบใดด้วย เช่น แถบที่สี่จะเริ่มด้วย RFC 3 bytes แต่ละ byte มีค่าเป็น FF (ฐาน 16) ซึ่งมีค่าเป็น 256 (ฐาน 10)

เนื่องจากลักษณะการจัดข้อมูล (video data) ที่อยู่ใน CCT ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ถึงแม้ว่าจะสามารถนำมาวิเคราะห์ได้โดยตรงก็ตามแต่จะไม่ให้ความสะดวกเต็มที่ ดังนั้นจึงมีการจัดเรียงข้อมูลเหล่านี้เสียใหม่' ซึ่งทำให้ใช้งานได้ง่ายขึ้น โดยจัดเรียงข้อมูลที่ละจุดของทุก ๆ channel หรือแบนด์ให้อยู่ติดกัน ข้อมูลที่อยู่ใน CCT แต่ละ byte นั้น FORTRAN จะไม่สามารถอ่านโดยตรงได้ จึงได้จัดเรียงข้อมูลเหล่านี้เสียใหม่ให้เป็น 3 byte integer เช่น ค่า 256 เมื่อเขียนเป็น integer จะอยู่ในลักษณะ F2F5F5 ซึ่งนอกจากจะสะดวกต่อการใช้งานต่อไปแล้ว ยังสามารถใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องอื่น ๆ ได้ด้วย (transportable) ดังนั้นข้อมูล 1 byte ใน CCT เมื่อจัดเรียงข้อมูลใหม่แล้ว จะขยายเป็น 3 bytes (ดูรูปที่ 6) แล้วเขียนลงในเทป้วนใหม่

EROS DATA TAPE FORMAT

HEADER ANNOTATION	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	
RECORD	RECORD	ChanA	ChanA	ChanB	ChanB	ChanC	ChanC	ChanD	ChanD
		1byte	1byte	1byte	1byte	1byte	1byte	1byte	1byte

OU-LIGMALS TAPE FORMAT

HEADER ANNOTATION	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	Pt. 1	Pt. 2	
RECORD	RECORD	ChanA	ChanB	ChanC	ChanD	ChanA	ChanB	ChanC	ChanD
		3byte	3byte	3byte	3byte	3byte	3byte	3byte	3byte

รูปที่ 6 เปรียบเทียบระหว่างข้อมูลก่อนและหลังจัดเรียงใหม่

2. การเลือก Bench Mark (หา Coordinating)

ในวิทยานิพนธ์นี้ เนื่องจากต้องศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบเนื้อที่ป่าไม้ในบริเวณเดียวกัน แต่ต่างปีกัน ข้อมูลใน CCT ที่ต่างปีกันนี้จะคลุมพื้นที่ต่างกันเล็กน้อย ดังนั้นจึงจำเป็นต้อง

หาจุดพิกัด (Coordinate) ที่จะให้ภาพของทั้งสองปี ทับกันพอดี โดยเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะเด่น เช่น แนวแม่น้ำ เกาะ ส่วนเว้าโค้งของชายหาด มาเป็น bench mark

3. การสร้างภาพพิมพ์คอมพิวเตอร์ (Gray Map)

โดยปกติการ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์นั้น เราไม่ได้ศึกษาข้อมูลทั้งหมดของภาพแต่ละภาพ แต่จะเลือกศึกษาเฉพาะบริเวณที่ต้องการเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลในบริเวณที่ต้องการได้สะดวกขึ้นจึงมีการดึงข้อมูลจากเทปที่จัดเรียงข้อมูลใหม่แล้วเฉพาะพื้นที่ที่ต้องการลง disk ก่อน จากนั้นจึงสร้างภาพพิมพ์คอมพิวเตอร์จากข้อมูลใน disk โดยใช้สัญลักษณ์หรืออักษรต่าง ๆ แทนระดับความเข้มแสง ซึ่งโดยปกติสายตามนุษย์ไม่สามารถแจกแจงความแตกต่างของความเข้มแสงทั้ง 64 ระดับได้ เราจึงแบ่งระดับความเข้มแสงทั้ง 64 ระดับนี้ออกเป็นชั้น ๆ (Level Setting) ส่วนจะแบ่งออกเป็นกี่ชั้นนั้นก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความต้องการของผู้ใช้ด้วย การแบ่งระดับความเข้มแสงออกมากเกินไป ก็จะทำให้การแจกแจงความแตกต่างในแต่ละระดับยากขึ้นด้วย หรือถ้าน้อยเกินไปก็แจกแจงข้อมูลได้ไม่ละเอียด สำหรับในวิทยานิพนธ์นี้จะแบ่งออกเป็น 7 ระดับ แต่ละระดับจะแทนด้วยสัญลักษณ์ตัวหนึ่ง โดยสัญลักษณ์ที่ใช้จะมีความเข้มเพิ่มขึ้นหรือลดลงในแต่ละระดับด้วย และถ้าหากจะเน้นสัญลักษณ์ให้มีความเข้มเพิ่มขึ้นโดยการพิมพ์ซ้ำตัวอักษร (over print) ก็จะช่วยทำให้สามารถแสดงความแตกต่างในแต่ละระดับได้ดียิ่งขึ้น (ดูรูปที่ 7)

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่า ภาพที่พิมพ์โดยใช้เทคนิคการพิมพ์ซ้ำสามารถให้คุณภาพของภาพนี้ได้ดีกว่าแบบไม่พิมพ์ซ้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้าน Tone Shadow และ Texture

ปกติการสร้างภาพพิมพ์จะสร้างแบบ negative คือค่าความเข้มแสงที่น้อยจะใช้สัญลักษณ์ที่เข้มมาก และจะใช้สัญลักษณ์ที่จางลงมากกับค่าความเข้มแสงที่เพิ่มขึ้น เพราะจะทำให้ได้ภาพตรงกับความเป็นจริง

กันอยู่ที่จุด ๆ หนึ่ง และที่ระดับความเข้มแสงน้อย ๆ กับมาก ๆ นั้นจะมีข้อมูลอยู่น้อย ทำให้ตั้งสมมติฐานได้ว่าข้อมูลในแต่ละพื้นที่นั้น ๆ มีการกระจายแบบ Normal distribution ได้ และการกำหนดขอบเขตก็พยายามให้มีจำนวนข้อมูลในแต่ละระดับเท่า ๆ กัน โดยอาศัยหลักการนี้ในโปรแกรมเพื่อให้เครื่องคอมพิวเตอร์คำนวณขอบเขตแต่ละค่าให้ จากประสบการณ์พบว่าการกำหนด level ตาม Normal Distribution นั้น นอกจากจะสามารถให้ภาพพิมพ์ที่มีคุณภาพที่ดีแล้ว เรายังสามารถนำเอาข้อมูลภาคพื้นดิน (ground truth) มาช่วยปรับแต่ง level ที่กำหนดจากเครื่องคอมพิวเตอร์เหล่านั้น ยังผลให้ได้ภาพพิมพ์ที่ดีขึ้นตรงตามสภาพแวดล้อมที่แท้จริงด้วย

4. หาค่าสถิติต่าง ๆ (Statistics)

การหาค่าสถิตินี้เพื่อใช้เป็นตัวแทนของข้อมูลประเภทต่าง ๆ ที่ต้องการจำแนก โดยการลอง training area ก็คือการกำหนดพื้นที่สี่เหลี่ยมเล็ก ๆ หลาย ๆ พื้นที่ให้คลุมข้อมูลแต่ละประเภทที่ต้องการ และจากการสมมติให้ข้อมูลทั้ง 4 แบนด์ มีการกระจายแบบ Multivariate Normal Distribution ทำให้สามารถคำนวณเพื่อประมาณค่าสถิติอันได้แก่ mean vector และ covariance matrix ของข้อมูลแต่ละประเภทได้ และนำค่าสถิติที่ได้ไปใช้ในการจำแนกภาพต่อไป

ในขั้นนั้นนอกจากจะคำนวณค่าสถิติต่าง ๆ แล้ว ยังมีการทดสอบค่าสถิติที่ว่ามีความสอดคล้องตามสมมติฐานหรือไม่ โดยการทำ Histogram plot ของข้อมูลแต่ละประเภทแล้วยังมีการสังเกตภาพการกระจายข้อมูลเพื่อดูว่า ค่าสถิติเหล่านั้นจะเป็นตัวแทนที่ดีหรือไม่อีกด้วย

5. การลองจำแนกภาพ (Preclassification)

เป็นขั้นการวิเคราะห์เพื่อทดสอบค่าสถิติที่ได้อีกครั้งหนึ่งว่าให้ผลการจำแนกภาพตามต้องการหรือไม่ โดยทดลองจำแนกภาพบริเวณใดบริเวณหนึ่ง (หรือหลายแห่ง) ที่เราพอจะทราบอยู่แล้วว่า ควรให้ผลการจำแนกเป็นเช่นไร หากยังไม่ได้ผลตามต้องการ ก็จะต้องมีการแก้ไข เช่น หาค่าสถิติจาก training area ที่เลือกใหม่ เป็นต้น

6. การจำแนกภาพ (Classification)

เมื่อทดสอบค่าสถิติจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงนำค่าสถิติเหล่านั้นมาจำแนกภาพกับข้อมูลทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง

ส่วนที่เกี่ยวกับทฤษฎีและวิธีการประมาณค่า parameters ของการจำแนกภาพแบบ Maximum Likelihood ที่เลือกใช้ในวิทยานิพนธ์นี้จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป และขั้นตอนการทำงานของวิทยานิพนธ์นี้สามารถสรุปด้วยผังภาพในรูปที่ 8

ลักษณะป่าไม้ และประเภทป่าไม้ที่จะใช้จำแนกภาพ

ป่าไม้ที่ต้องการศึกษานี้ อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งพอจะสรุปภูมิภาคของภาคตะวันออกได้คือ

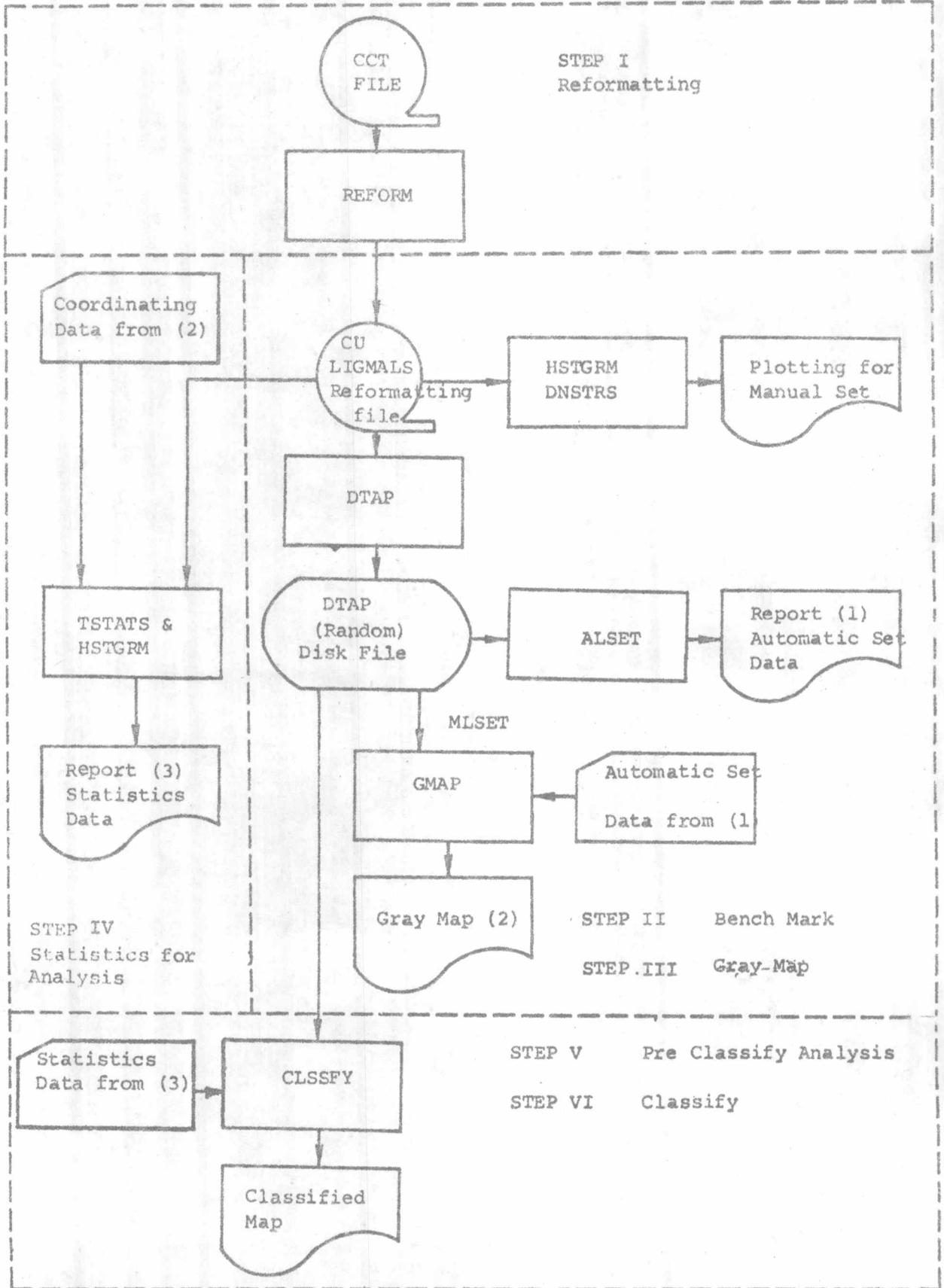
ภาคตะวันออกประกอบด้วยจังหวัดทั้งหมด 7 จังหวัด คือ จังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และ จังหวัดตราด มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 36,394 ตร.กม. ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ฝัดเข้ามาพื้นที่จะมีลักษณะเป็นลูกคลื่น มีเขาเตี้ยเป็นหย่อม ๆ มีป่าโปร่ง และทุ่งหญ้า ตอนเหนือของภาคเป็นภูเขาสูง ส่วนตอนล่างเป็นชายฝั่งทะเล และลักษณะป่าไม้ที่พบในภาคนี้ มีดังนี้คือ^{1,2}

1. ป่าดงดิบ (Tropical Evergreen Forest)

ป่าชนิดนี้มักขึ้นตามบริเวณ หุบเขา เนินเขา พื้นที่ริมแม่น้ำลำธาร หรือบนเขาสูงที่มีความชุ่มชื้นมาก ต้นไม้ที่มีอยู่จะมีลำต้นสูงใหญ่ขึ้นอยู่บนเนินที่ขรุขระ เบียดชิดติดกัน จนแสงอาทิตย์ไม่สามารถส่องถึงพื้นได้ในเวลากลางวัน ทำให้ไม้พื้นล่างขึ้นอยู่รก และแน่นทึบ เป็นเหตุให้ป่าชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา และมีอุณหภูมิต่ำ

¹ บุญชนะ กลั่นคำสอน และธงชัย จารุพพัฒน์, "การสำรวจและศึกษาหาความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ในท้องที่ภาคตะวันออกด้วยภาพถ่ายดาวเทียม," หน้า 9

² บุญชนะ กลั่นคำสอน, "พืชพรรณธรรมชาติ," (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, 2518), หน้า 7-9



รูปที่ 8 ภาพแสดงขั้นตอนการทำงานในวิทยานิพนธ์

ป่าดงดิบมักพบอยู่ทั่วไปในทุกจังหวัดของภาคนี้ และส่วนใหญ่ยังมีความสมบูรณ์ ยกเว้นตามบริเวณที่ราบ ซึ่งมักถูกบุกรุก เผ้วถาง

2. ป่าชายเลน (Mangrove Forest)

ชอบขึ้นอยู่ที่ดินเลนริมทะเล ตามฝั่งทะเล และปากแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำทะเลขึ้นถึง ซึ่งจะพบในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง และชลบุรี

3. ป่าเต็งรัง (Dipterocarp Forest)

ขึ้นอยู่บริเวณที่ต่ำตามเนินเขาหรือภูเขาที่เป็นหินชั้นป่าไม้หนาแน่นและไม่สูง สภาพป่าโดยทั่วไปถูกบุกรุกเผ้วถาง ส่วนใหญ่พบในจังหวัดปราจีนบุรี

4. ป่าชายหาด (Beach Forest)

มีขึ้นอยู่ทั่วไปตามชายหาดทรายริมทะเล มีเนื้อที่ไม่มากนักมีสภาพเป็นป่าโปร่ง

5. ป่าพรุ (Fresh Water Swamp Forest)

ขึ้นอยู่ในบริเวณที่ราบต่ำที่มีน้ำจืดท่วม หรือขังตลอดปี มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง ต้นไม้ขึ้นอยู่ห่าง ๆ

ส่วนในพื้นที่ที่จะทำการศึกษานั้น (ดูรูปที่ 13) ลักษณะภูมิประเทศทางตอนบนของภาพจะเป็นที่ราบ ในตอนกลางของภาพพื้นที่จะเป็นลูกคลื่นมีแนวภูเขาเป็นหย่อม ๆ เช่น เขาชะมูน เขาชะเอม เขาชะเมา ในบริเวณตอนบนจนถึงตอนกลางนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่าดงดิบ (ในรูปจะเห็นเป็นสีดำ) ถัดลงมาจากป่าดงดิบจนถึงแนวชายหาดจะเป็นที่ราบลุ่มพื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้เพาะปลูกและทำสวน เช่น ปลูกข้าว มันสำปะหลัง สวนยางพารา สวนผลไม้ เป็นต้น ส่วนบริเวณปากแม่น้ำประแสร์ จะเป็นป่าชายเลน ต่อจากแนวชายหาดลงมาจะเป็นทะเล

ลักษณะป่าไม้ดังกล่าวข้างต้นนี้ หากนำมาใช้แยกประเภทข้อมูล ก็จะประสบกับปัญหาบางประการ เช่น ข้อมูลบางประเภทมีอยู่น้อย หรือมีข้อมูลกระจายมากเกินไป ทำให้การหาค่าสถิติจาก Training Area ที่เป็นตัวแทนของข้อมูลประเภทนั้น ๆ ผิดพลาดไปได้ ดังนั้น เพื่อให้สูญเสียความสำคัญในการจำแนกประเภท จึงจะแยกประเภทออกอย่างกว้าง ๆ

ดังนี้คือ

1. ป่าดิบ ไม้แก่ป่าดงดิบ
2. ป่าชายเลน
3. อื่น ๆ คือส่วนที่ไม่ใช่ป่า ซึ่งรวมถึงพื้นที่เพาะปลูกและทำไร่ทำสวน
4. ทะเล

เนื่องจากในพื้นที่บริเวณที่ใช้ศึกษานั้นไม่มีป่าโปร่ง จึงได้ตัดป่าโปร่งออกจากการ
จำแนกข้อมูลในครั้งนี้